

Uvodnik

Gramatika, semantika, mediji i udžbenici

Ovaj 10. broj časopisa LAHOR ima tek nešto više od prosječnih 150 stranica, dakle primjetno je deblji nego protekla dva. Razlog je njegova jubilarnost. Nastao je u doba slavljenja. Protekla su dva broja izišla u doba siromaštva, njime su stanjena. Naime, kako se zbog smanjenoga novčanoga podupiranja znanstvenih časopisa smanjio i prihod Lahora, uredništvo je učinilo nekoliko promjena kako bi časopis i dalje izlazio, od kojih je prva bila stezanje opsega. Druga je pronalazak novih podupiratelja. U današnje doba potražili smo ih u redovima mogućih recenzenata i našli dobrotvore koji su pristali podupirati časopis ocjenjujući radove bez novčane naknade, što znači da svaki od recenzenata novčano podupire Lahor u iznosu koji bi mu pripao za nju (koliko god taj iznos bio ili ne bio velik). Zato im zahvaljujemo. Ako dođu bolja vremena, opet ćemo im za trud zahvaliti djelima, a ne samo riječima.

U ovomu je broju ukupno deset naslova, uz uvodnik postoje još tri rubrike. Mogla se pojaviti još jedna jer je prvi rad: *Što je što u aspektologiji*, uvršten u rubriku *Članci i rasprave*, zamišljen kao rad o nazivlju. Napisala ga je Jasna Novak Milić, docentica na Katedri za skandinavistiku Odsjeka za anglistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Međutim, iako se doista i bavi osnovnim pojmovima i nazivima, taj je rad toliko važan za razumijevanje aspektualnosti da ga teško promatrati isključivo kao terminološki rad, a ne i kao rad koji postavlja temeljne teorijske okvire u svojem području. S jedne je strane rad važan jer se u novije vrijeme na hrvatskome pojavilo nekoliko radova koji se teorijski bave glagolima, aspektnošću i teličnošću, uključujući i podskupine, pa je nužno da se ponudi sustavan i obrazložen pregled osnovnih pojmova zajedno s nazivima. S druge je strane rad važan jer je vid inojezičnim učenicima među najtežim kategorijama u ovladavanju slavenskim jezicima, vjerojatno doslovce najteža za potpuno usvajanje, a prečesto se zamjenjuju ili nedovoljno jasno razlikuju ostale pojave koje pripadaju aspektnosti.

Drugi se rad, *Naglasna obilježja na Radiopostaji Mostar*, bavi prozodijom riječi. Napisale su ga Katica Krešić, docentica na Studiju za hrvatski jezik i književnost Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru i mlada profesorica hrvatskoga Martina Arapović, zaposlena kao lektor Crkve na Kamenju u Mostaru (BiH). Proučavajući odstupanja od norme koje je očito u Mostaru bila dugo ustaljenija nego u mnogim drugim hrvatskim govornim sredinama, autorice su popisale stotinjak odabranih neuobičajenih naglasnih dubleta i netočnih naglasaka govornika u važnome hrvatskome mediju

susjedne države. Uočile su da su odstupanja od prozodijske norme ustaljene u Mostaru, ili od norme općenito, vrlo raznolika pa je teško uočiti sustav. Čini se da na proizvodnju prikupljenih oblika djeluju najrazličitije smjernice pa se može govoriti samo o većemu udjelu ponekih pojava ili jedinica u ovoj pojavi. Odstupanja se pojavljuju isključivo na samoznačnicama, znatno više na imenicama (više od polovice građe), tri do četiri puta više nego na pridjevima, glagolima i prilozima. Najpodložniji je promjenama spori (kratkosilazni) naglasak, a općenito se znatno više mijenjaju naglasci u riječima s kratkim (više od četiri petine) nego dugim naglascima (manje od petine), više s uzlaznim naglascima (nešto manje od četiri petine) nego sa silaznima (nešto više od petine). Najviše je promjena u kojima se pojavljuje različit naglasak na različitu slogu (više od pola), potom jednak naglasak na različitu slogu (više od trećine), a najmanje je promjena u kojima je različit naglasak na istomu slogu (više od desetine). Kod promjene mjesta naglaska veća je težnja pomaku prema kraju riječi (oko dvije trećine) nego početku riječi (oko trećine). Bilo bi dobro kad bi rad potaknuo istraživanja drugih medija u štokavskim sredinama da se vidi jesu li pojave slične i ima li sustava u njima.

U radu *Stavovi makedonskih kroatista i problemi ovladavanja pojedinim hrvatskim jezičnim kategorijama* Jelena Cvitanušić Tvico, koja predaje hrvatski na Slavističkome seminaru Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Bonnu (Njemačka) i Iva Nazalević, znanstvena novakinja na Katedri za hrvatski standardni jezik Odsjeka za kroatistiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, opisale su istraživanje provedeno na Filološkome fakultetu u Skoplju (Makedonija). Pokazale su da makedonski odrasli učenici hrvatskoga jezika najtežom ispitivanom kategorijom smatraju padeže, oni su jedina kategorija u kojoj raspon dodijeljenih ocjena nije počinjao ničicom, nego dvojkom, a više od polovice ispitanika dodijelilo im je najvišu moguću ocjenu težine, peticu. Iduća je kategorija po težini inojezičnim govornicima hrvatskoga koji ga uče drugu godinu bio pridjevski vid, no on je (isključivši jednu netipičnu vrijednost) imao raspon od ničice do tri. Na primjerima obostranih prijevoda pokazane su neke vrste odstupanja u ovladavanju pojedinim kosim padežima i pridjevskim vidom. Odstupanja koja su autorice izdvojile različitih su kategorija i djelovanja. Neka od njih pripadaju prijenosnim odstupanjima, što je pokazano u obilježjima makedonskoga jezika koje su autorice predstavile, poput “fotografije *od* putovanja, knjiga *na* Roman Simić, razgovaraju *za* Ivanovo putovanje u Afriku, pokazuju *ih* fotografije s putovanja, vidjeli smo *ga* onaj prekrasan glumac”. Druga pripadaju razvojnim odstupanjima, poput “putovanje *Ivana*, idem u kazalištu.” Kod trećih je odstupanja pitanje jesu li prijenosna, razvojna ili dvostruka, prijenosno-razvojna, gdje razvojna obilježja podupire prijenos, poput ponavljanja gramatičkih svojstva glavnoga tagmema u zavisnome, npr. “u centru gradu.”

Četvrta su izvorna odstupanja, poput “sa prijateljima, putovat ćemo s brodom ili sa brodom, bratovog prijatelja”. Treba napomenuti da se u ovome radu očituje jedna od poteškoća s istraživanjem inojezičnoga hrvatskoga općenito. Kako hrvatski jezik nije veliki svjetski jezik koji uče mnogi inojezični govornici, često je broj raspoloživih ispitanika općenito vrlo malen, a posebno ako se želi ispitati skupina koja dijeli određena obilježja. Katkad se može pričekati da se pojave neke druge skupine ispitanika jednakih obilježja, no to katkad nije istraživački lako provedivo, posebno u situacijama kada je ispitivanje zahtjevnije ili kada se promijene okolnosti (npr. kada se ispitivač ili ispitanici presele ili vrate u druge zemlje). U ovome se radu željelo da ispitanici budu izvorni govornici makedonskoga jezika ujednačene pouke, i to studenti druge godine kroatistike, koji su dakle hrvatski sustavno učili na sveučilišnoj razini, pa je raspoloživa brojka bila samo petnaest.

U radu *Izražavanje posvojnosti u djece urednoga jezičnoga razvoja i s poteškoćama u jezičnome razvoju od 3 do 6 godina* Karolina Lice iz Poliklinike SUVAG u Zagrebu i njezina suautorica i kolegica Ivona Radić istraživale su dječji razvoj u iskazivanju posvojnosti. Prikupljale su i sredstava za izražavanje posvojnosti i gramatičke oblike. Prije ovoga istraživanja znalo se da je u hrvatskome tipično dječje razvojno sredstvo izražavanja posvojnosti *od+G*, a da se u manjoj mjeri rabi posvojni pridjev. Hrvatski autori spominjali su još i posvojne zamjenice te prijedložni izraz *od+ zamjenica* kao sredstva za izražavanje posvojnosti. U preglednomu dijelu rada autorice su pokazale da razvoj u izražavanju hrvatske posvojnosti pokazuje neka slična obilježja u ruskomu, koji se više istraživao od najranije dobi. Ruska se djeca tipičnim sredstvom *u+G* počinju služiti i prije druge godine, potom usvajaju posvojne pridjeve, a zadnje su posvojne zamjenice. Najčešća su odstupanja u razvoju posvojnosti uporaba posvojnih pridjeva za neživo i morfološke pogriješke u nastavcima. Osim potvrde da je kod hrvatske djece najčešća tipična prijedložna veza *od+G* i da ju slijedi kao rjeđe sredstvo točan posvojni pridjev, autorice su u svojem istraživanju uočile da se još pojavljuju, iako vrlo rijetko, *od+N*, besprijedložni *G*, netočni posvojni pridjevi i netočni spojevi *od+G*.

Kako su istraživale i skupinu djece s posebnim jezičnim teškoćama, pokazalo se da ona proizvode znatno više odstupanja. Najčešće rabe dva sredstva kao i kontrolna skupina: *od+G* i posvojni pridjev (točan, ali i netočan) te još dva: besprijedložni genitiv (koji djeca uredna razvoja vrlo rijetko rabe) i nominativ (koji djeca uredna razvoja ne rabe). Kao i kontrolna skupina rijetko rabe još netočne spojeve *od+N* i *od+G*, a samo ona rabe *A*, *D*, *V*, zamjenice i neka druga negramatična sredstva (fonološki netočne imenice, sljedove imenica i sl.), što sve znači da rabe dvostruko više sredstava za izražavanje posvojnosti nego djeca uredna jezičnoga razvoja.

Važno je istaknuti nešto što su navele i same autorice: teškoća je kod ove skupine ispitanika ne samo činjenica da su simptomi posebnih jezičnih poteškoća vrlo raznorodni, nego i to da su ta djeca bila uključena u logopedsku terapiju u kojoj je u unosu bilo izrazito mnogo posvojnih pridjeva jer se logopedi u radu njima služe u mnogim vježbama. To bi moglo značiti ne samo da je izražavanje posvojnosti kod djece s posebnim jezičnim teškoćama posljedica i izravnoga poučavanja, nego da je ono posljedica pojačana unosa posvojnih pridjeva, koji jest (poželjno) obilježje odrasloga jezika, ali nije u skladu s prirodnim dječjim jezičnim razvojem u hrvatskome (očito ni u ruskom). Stoga ovaj rad otvara vrlo važno pitanje: bi li rezultati bili jednaki da su ispitanici djeca s posebnim jezičnim teškoćama koju se nije poučavalo. Negativan odgovor trebao bi imati posljedice na poučavanje. Vježbe iskazivanja posvojnosti trebale bi sadržavati premoćno razvojno obilježje *od+G* umjesto posvojnih pridjeva. Kako se i u ovome i u drugim istraživanjima pokazalo da djeca s posebnim jezičnim teškoćama glavninom prolaze jednak ili sličan put kao i djeca uredna jezična razvoja, ali sa zakašnjenjem, posvojne bi pridjeve trebalo znatno kasnije (više) rabiti. U svakomu slučaju vježbe iskazivanja posvojnosti trebalo bi uskladiti s jezičnim razvojem.

Irena Brdar, asistentica na Katedri za strane jezike Pomorskoga fakulteta Sveučilišta u Rijeci, u radu *Engleske riječi u jeziku hrvatskih medija* opisala je zanimljivo istraživanje koje je provela na dvije različite građe iz popularnih medijskih napisa. Proučavala je broj engleskih riječi i pseudoanglizama u izvornoj hrvatskoj građi i građi na temelju engleskoga predloška sličnoga sadržaja: razvoda medijski razvikanoga bračnoga para. Broj je tekstova bio sličan (tridesetak), ali je izvorna građa bila više od dvostruko veća: 11 522 prema 5 304 pojavnice. Iako istraživanih riječi nije bilo mnogo ni u jednoj građi, rezultati su ipak zanimljivi — pokazuju da su razlozi posezanja za engleskim riječima u dvije vrste građe različiti. U testovima nastalima prema engleskomu predlošku izbor je uzrokovan britanskom kulturom, posebno glazbom, što je u skladu sa sadržajem. U izvornim tekstovima izbor ima dva uzroka. Oba su razumljiva, ali je prvi normativno nepoželjan — pomodnost, dok je drugi prihvatljiv, katkad i poželjan: stilska obilježenost, u ovome slučaju negativna konotacija.

Barbara Kryžan-Stanojević, docentica na Katedri za poljski jezik i književnost Odsjeka za zapadnoslavenske jezike i književnosti, govori o novim pojavama u izdavaštvu u radu *Norma i usus u novim udžbenicima stranoga jezika*. Rad je netom izložila na III. međunarodnome znanstvenome skupu HIDIS, izazvavši veliku pozornost i zanimanje publike. Živopisnim stilom postavlja pitanja o smislenosti tržišnoga zaokreta prema zahtjevima tipičnoga potrošačkoga korisnika udžbenika i njemu sukladna autora. Služeći se metaforama novi učenik (zapravo korisnik i kupac), novi i stari nastavnik, nove metode (kao da su sinonimne s naprednim, učinkovitim) upozorava na

mnoštvo negativnih pojava povezanih s udžbenicima koji se u naše vrijeme sve više i sve brže izdaju. U današnjim udžbenicima koji se priklanjaju komercijalizaciji prepoznaje obilježja neprilagođenosti krajnjemu korisniku po dobi (npr. uslijed sličica, odnosno ilustracija), metajeziku (npr. filološki udžbenici za useljenike), opsegu (sve u jedan ili pak jedan za svaku disciplinu), komercijalnost. Spominjući jezik gramatičkih objašnjenja, posebno se osvrće na odabir idioma i posljedice toga odabira. Navedene pojave pokazuje na poljskome, slovačkome i hrvatskome primjeru. Rad završava pozivom na brigu o standardnom jeziku kao načinu očuvanja njegove stabilnosti, u čemu i udžbenici mogu sudjelovati. Ovaj rad na temelju različitih načela pokazuje moguće i stvarne stramputice udžbenika, a nastavlja seriju članaka koji se bave inojezičnim udžbenicima, temom o kojoj se za hrvatski jezik još prije pet-šest godina nitko nije znanstveno bavio.

U *Prikazima* je Ivana Brač ocijenila knjigu *Srednji vijek*, prvu knjigu iz serije *Povijest hrvatskoga jezika*. Ova je knjiga, lijepa i sadržajem i izgledom, izišla 2009. Napisalo ju je osmero vrsnih hrvatskih jezikoslovaca: akademik Josip Bratulić (HAZU), znanstveni savjetnik Staroslavenskoga instituta iz Zagreba Milan Mihaljević, profesor Odjela za hrvatski jezik i književnost Sveučilišta u Zadru Josip Lisac, te profesori Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, četvorica s Odsjeka za kroatistiku: Stjepan Damjanović i Mateo Žagar (Katedra za staroslavenski jezik i hrvatsko glagoljastvo), Anđela Frančić i docent Boris Kuzmić (Katedra za dijalektologiju i povijest jezika) te profesor Ranko Matasović s Odsjeka za lingvistiku (Katedra za poredbenu lingvistiku).

U *Predstavljanju* su tri rada. Zrinka Jelaska prigodničarskim je člankom predstavila dosadašnje brojeve časopisa Lahor, rubrike, teme, članke, sveske. Martina Kekelj, profesorica hrvatskoga i fonetike koja radi u Centru Slava Raškaj u Rijeci, napravila je abecedni popis svih dosadašnjih autora s popisom brojeva u kojima se pojavljuju njihovi radovi, ali i podacima o tome koliko je njihovih radova bilo među recenziranima, a koliko među ostalim radovima. Tako se jasno vide i najplodniji autori općenito, i najplodniji znanstveni autori. Marija Bošnjak, zamjenica voditeljice Sveučilišne škole hrvatskoga jezika i kulture i vanjska suradnica Odsjeka za zapadnoslavenske jezike i književnosti Filozofskoga fakulteta gdje predaje hrvatski, popisala je sve dosad objavljene članke posloživši ih po abecedi po kategorijama. Radovi su navedeni tako da mogu poslužiti kao bibliografske jedinice usklađene s načinom kako se to očekuje u Lahoru.

Glavna urednica

